

En färgtrappa visar underliggande lager.

Att välja färg

Färg används både för att skydda och försköna en fasad. Varje tid och plats har haft sina egna färgsättningar. I Helsingborg har sekelskifteshusen på Olympia varit vita med mörka fönster i exempelvis rött, grönt och grått. Tågaborgs mörka helsingborgstegel kombinerades under 1920-talet med snickerier i jordfärger, eller med kontrasterande vita fönster, och funktionalismens gräddvita fasader balanserades ofta av kraftigare färger interört. På 1960- och 1970-talen kom de karaktäristiska mörkbruna gavlarna i kombination med ljusare fasadtegel och senare på 1980-talet gjorde postmodernismens pasteller sitt intåg.

Oftast är husets ursprungliga färg den som passar bäst, både ur kulturhistorisk synpunkt och rent estetiskt. Det lättaste sättet att se vad det tidigare har varit för färg är att försiktigt skrapa med en kniv och leta efter underliggande färglager. Har färgen skrapats bort vid ommålning kan det vara en idé att leta vid lister eller andra svåråtkomliga ställen för att se om det finns rester kvar. Genom att ta bort lager för lager kan man skapa en färgtrappa. Att prata med grannar som har bott i området länge eller att leta efter gamla målningar och fotografier på huset kan också hjälpa.

Går det inte att få reda på hur huset sett ut tidigare, så välj en kulör som stämmer överens med arkitekturen och den tid som huset speglar. Det finns gott om litteratur om färgsättning och du kan anlita en antikvarisk konsult som hjälper dig ta fram ett förslag. När du har valt kulör så börja med att måla upp en större yta på fasaden som prov, eftersom upplevelsen av kulören påverkas av ljuset och av omgivningen. Kom ihåg att det i de flesta fall krävs bygglov att byta kulör.

Exempel på färgsättningar

1700–1850-tal

1850–1900-tal

1920–1940-tal

1950–1980-tal

LITTERATURTIPS

- *Fridell Anter, K. & Svedmyr, Å. (2003). Färgen på huset. Stockholm: Formas.*
- *Fridell Anter, K. & Wannfors, H. (1997). Så målade man: svenskt byggnadsmåleri från senmedeltid till nutid. (2. [uppdaterade och utök.] utg.) Stockholm: Svensk byggtjänst.*
- *Hansen, F. & Nyrén, O.I. (1991). Farvekemi: uorganiske pigmenter. København: Gad.*
- *Kjellström, R. (2008). Att söka det förlutnas färger. Byggnadskultur. (2008:1, s. 22-25).*
- *Riksantikvarieämbetet (1999). Byggnadsmåleri med traditionella färgtyper. (6. uppl.) Stockholm: Riksantikvarieämbetet.*
- *Riksantikvarieämbetet (2013). Materialguiden [Elektronisk resurs]. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.*
- *Riksantikvarieämbetet (2012). Blymönja [Elektronisk resurs]. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.*
- *Sverige. Statens fastighetsverk (2010). Byggnads måleri: tekniska anvisningar. Stockholm: Statens fastighetsverk.*
- *Tunander, P. (1996). Målning och träskydd: en praktisk rådbok. Västerås: Ica.*

KULTURMAGASINET

Beöksadress: Gisela Trapps väg 1
Postadress: 251 89 Helsingborg
Tel 042-10 50 00
(Helsingborg kontaktcenter)

HELSINGBORG

Jordfärger skapar en bredd av nyanser.

Vad är färg?

Målarfärg innehåller pigment, som ger kulören, och bindemedel, det vill säga klubbämnet som binder samman färgen och fäster den mot underlaget. Det är bindemedlet som ger färgtypen sitt namn t ex linoljafärg, kalkfärg eller akrylatfärg.

Färgen kan även innehålla lösningsmedel och andra tillsatser som torkmedel, konserveringsmedel och fyllstoff, för att ge den rätt konsistens och bli mer lättarbetad. Det kan löna sig att titta på innehållsförteckningen innan man köper. Exempelvis kan en oljefärg som är förstärkt med akrylater, en typ av plast, tappa en del av de egenskaper som gjorde att man valde färgtypen framför en ren akrylatfärg.

Historiskt sett har de vanligaste pigmenten varit jordfärger. De har varit billiga och lätta att få tag på eftersom de ursprungligen togs färdigbildade direkt ur jorden. Jordfärgerna ger en förvånansvärt bred palett av kulörer från grön umbra till röd järnoxid och ljusgul ockra. Även om de är färgstarka upplevs de sällan som grälla. Den kemiska industrin under främst 1800-talet skapade nya och billigare pigment. Strävan har sedan gått åt mer giftfria men ändå skarpa och beständiga färger.

Färg på puts

Vanligast är att äldre hus som putsats med kalkbruk även målats med kalkfärg. Men det finns undantag, som exempelvis att linoljafärg använts istället. Kalkfärg fäster bra på kalkputs, men fungerar sämre på cement och gips. Beroende på underlag kan även kalkcementfärg eller silikatfärg vara alternativ, även om de ger en mer homogen yta. Titta på husets ålder och hur tidigare renoveringar gjorts. Försök att följa den färgtyp som huset haft tidigare.

Kalkfärg ger en levande och naturlig yta som åldras vackert och är enkel att underhålla. Kalkfärgen gifter sig med underlaget, kan andas och transportera fukt. Utomhus kan kalkfärg styrkas från våren till sensommaren men undvik direkt solljus eller när risk för frost föreligger. Tänk på att noga skydda fönster eftersom kalk ger frätande skador på glaset.

Historiskt sett har det varit svårt att få riktigt mörka kulörer på puts eftersom pigmenten måste blandas upp med den ljusa kalken. Även om det idag är möjligt att få fram mörka kulörer upplevs de ofta främmande på ett äldre hus. Eftersom inte alla pigment är kalkäkta har det funnits ett snävare spektrum med kalkfärger jämfört med exempelvis linoljafärg.

Linoljafärg krackelerar när den åldras, lös färg skrapas bort innan ommålning.

Uppstrukna prover på traditionella kalkfärger.

Färg på trä

Linoljafärg används främst på hyvlad panel, den ska strykas mycket tunt och i flera lager. Linoljafärg var den rådande typen av oljefärg fram till 1950-talet då alkydoljefärgen slog igenom. Det vanligaste felet är att man målar för tjockt, linoljafärgen ska arbetas in tills penseln i stort sett är torr. Det ger en hållbar yta utan rinningar och rynkor. Linoljafärg målas oftast i tre strykningar, men följ tillverkarens anvisningar. Måla vid rätt väderlek så får du bäst resultat, undvik stark värme, kyla eller regn. När färgen med tiden mattas och ytan börja färga av sig kan det räcka med en tunn strykning med kokt linolja för att fräscha upp ytan i väntan på ommålning. Vid ommålning räcker det oftast med att skrapa bort den färg som sitter löst om du målar om med linoljafärg

Ohyvlad panel funkar bra ihop med slamfärg som behöver en yta att greppa tag i. Den mest kända slam-

färgen är Falu rödfärg. Förr fanns det även lokala källor till pigmentet järnoxid som gav lite olika röda nyanser. I Skåne tillverkades exempelvis rödfärg vid Alunbruket i Andrarum. Slamfärger kan förstärkas med en liten del linolja, men om det blir för mycket tappar den sina goda egenskaper. Färgen ger en yta som låter träet andas utan några täta skikt och det är enkelt att underhålla, bara att borsta av och måla på ny färg.

Färg på plåt

Traditionellt har plåttak och plåt detaljer målats med linoljafärg. Plåten rostskyddades oftast först med blymönja eller blyvitt innan de fick sin slutliga kulör. Idag försöker man minska mängden tungmetaller och blymönja får endast säljas till yrkesmässigt bruk. Med hjälp av en fackman finns det fortfarande möjlighet att måla plåt på ett traditionellt sätt.

Idag finns olika typer av takplåt och en mängd olika moderna färgsystem för målning av plåt. Det finns grundfärger som kan användas ihop med linoljafärg. Tänk på att även om du inte väljer linoljafärg så får ett handmålat plåttak en mer levande yta än fabrikslackerad plåt.

Även fabrikslackerad plåt måste med tiden underhållas.

DAGS ATT MÅLA OM?

Kulturmagasinet tipsar om färg på fasad